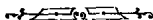

ՄԱՍՈՒԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ

ԱՄԵՆ անգամ որ Եւրոպական լրատվականներու մէջ Վարդան և Բիէո Մախո-խեաններու մասին գովեստներ կը կարդանք, արտի գոհութիւն կը զգանք՝ ստոյգ զիտնալով որ Տրապիզոնցի այդ տաղանդաւոր հայերը իրենց անշոյնդ գործելակերպովն օտարաց հանդէպ մեր ցեղին վարկը կը բարձրացնեն, մեր դատին կը նպաստեն:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՍՈՒԵԱՆը արդէն մեր Ռազմավեյի և Գեղարեւելոյ ընթերցողաց ծանօթացուցած ենք՝ իրրե քաջ ծովանկարիչ, իրրե յաջորդ՝ գեղարուեստապետ Յ. Ավագովսկիին: Այժմ Վարդան ի յայտ կու գայ նաև իրր մեծ երգահան իր հրատարակած «La Plainte de l'Arménie» նուագերգութեան ձայնագրութիւնովը: Մեզի քաղցր անակնկալ մը եղաւ երբ ստացանք գեղարուեստագէտի սրտին և մտքին այս քնքուշ արտադրութիւնը՝ որ Հայրենիքին՝ Հայաստանի նուիրած է: Մեր հայրենակիցներու տառապանքի այս արձագանքը ուղղուած է համախարհային Արդարութեան, այնպէս որ երբ Յունուար 13ին տաղլին անգամ ի Մօնդէ Քառուլը նուագուած է՝ բանիմաց ունկնդիրները մեծապէս յուզուած և խոր տպաւորութեան ներքե գտնուանաւ են հեղինակը: Անկէ յետոյ Մախոխեանի Հայաստանի հեծեծանքը Մօնաքոյի, Նիսի և ուրիշ քաղաքներու մէջ ստէպ կը կրկնուին:

Արուեստագէտ անձերու առ Պր. Մախոխեան ուղղած բազմաթիւ շնորհակալութիւններէն յիշենք միայն համաբաւար Չուսթակահար Խ. Wagemansի հետեւեալ արտայայտութիւնը.

«Պատիւ ունիմ ձեզ հաղորդելու իմ մեծ ուրախութիւնս այն փառաւոր յաջողութեան նամար որ մեզ հրէկ ունեցանք «La Plainte de l'Arménie» նուագովը:

Չոր այս երկը որ կը ցուցնէ տառապանքի մէջ կիսանկար մտաւորի մը հոգին՝ զիս խորապէս զգացուցած է. — ես անոր մէջ բովանդակ արուեստագէտի սիրտ

ի ցոյց գրի, ինչպէս գուցէ մեր հուանդուն հայրենասիրութեան ներքը հոն գորշոնցիք — յաջողութիւններ մեծ և ինքնաքեր եղաւ:

Ինչպիսի կատարեալ համաձայնութիւն մեր երկուստեակ մտաւորներու մէջ... քանի որ երաժշտութիւնը առանց «գոյնի» և նկարչութիւնը առանց «նկարի» չեն կարող կիսանք ունենալ:

Շնորհի «Նիսիի» [նաւայ] մեր մեծ վարպետութեան՝ գուցէ գիտցաք Գոյնը և Նկարչականութիւնը զուգորդել այնպէս որ մարդը չի դիմի այլևս որուն աւելի զմայլելի Նկարչին թէ Երաժշտին...: Միով բանիւ մեր գործը կատարեալ «Պատկեր» մ'է՝ որ յուզելու աւելանով կ'արտայայտէ մեր Հայրենիքին և անոր ցաւաւ մանջ ոգիին վրեժը»:

Մօնաքոյի մէջ ևս տեղի ունեցած նուագահանդէսի մասին Յունուար 19ի Le Petit Monégasque լրագիրը կը հրատարակէր.

«Յոյժ զեղեցիկ նուագութիւն մ'էր յովակով և երաժշտախումբով տեղի ունեցած «Plainte d'Arménie»-ն, զորն Հայ վարպետ բնակարիւ Վ. Մախոխեանի՝ որուն զոգոր ծովանկարները չլքրաւութեամբ և կեանքով լայցուն՝ կիսուցին այսօրուները, անհեղափոխ խորքերէն բխող՝ միջազգային ցուցանադէսին մէջ Ներկայիս Վ. Մախոխեան ապացոյց նաև թէ ճարտար նկարիչ ըլլալէ զատ՝ է նաև ներշնչուող երգահան մը: Իր ձայնագրած «Հայաստանի հեծեծանքը» նուայն խորքերէն բխող՝ հայրենեաց անմիջական տառապանքին մարմնացումն է. եւս և վաճառ քայքայող աշխարհային մ'է՝ մեղամտովի տպաւորութիւն ներգործող: Պր. Մախոխեան իր երաժշտութեան մէջ այնչափ տեղի է և այնքան յուզել կը տեսնուի, որքան վարպետ է ներկերը կատարելու լուսով խաղողը, յուրերու թափանցիկութեամբ և ստուերներով ներկայացընելուն մէջ, իսկ կ'արգարացնէ Պատրիքի պարբերութիւնը. «Գոյններ և ձայններ կը զուգորդուին»...

Éclairer de Nice լրագիրն ալ Մարտ 12ին կը տեղեկացնէր թէ Նիսի Օթէլ Նեկլէսքոյի մէջ Հայ որբերու ի նպաստ նուագահանդէս մը տեղի ունեցած է՝ ճոխ յայտագրով մը, որուն մասնակցած են բարեսիրտ տիկիներ և օրիորդներ, նաև հայուհի մը օր. Միրզաբէկեան, որոնք ծանօղիներ, հայկական դրօշիկներ, յայտագրեր, վիճակահանութեան տուսներ ծախած են ներկաներուն:

Համաձայնական և հայկական պետութիւններու դրօշակներով զարդարուած բեմին վրայ նշանաւոր երգիչներ, նուագածուներ և երգչուհիներ բարձրանալով՝

ունկնդիրներուն հիացում պատճառած են:

Բարձր դասակարգի բազմութիւնը ոչ միայն պերճ սրահին մէջ զետեղուած վ. Մախոխեանի ծովանկարները դիտելով կը զմայլէր հայ տաղանդին վրայ, այլ նաեւ « Բլեյկ տ' Սթրենկ » նուագառութիւնը՝ յուզուեցաւ ու ծափահարեց հայուն հանճարը՝ որ քաղաքակիրթ ազգաց մրցակից հանդիսացած էր: Եւ վարդան իր երաժշտական արտադրութեան գնահատումին պատասխանելու համար կը հարկադրուի բեմ բարձրանալ և ողջունել հանդիսականները¹:

ԲԻԷՆ ՄԱՆՈՒԵԱՆ, վարպետ բժիշկ մ'ըլլալէ զատ է նաև խորհող միտք և ճարտար գրիչ մը:

Éclairer լրագրի յունուար 9ի յաւելուածին մէջ « La Société des Nations doit s'ouvrir aux Nationalités » վերնագրի տակ զովեստիք լի յուած մը զետեղած է Տօքթ. Բիէն Մախոխեանի մասին F. Jean Destieux հեղինակաւոր անձը: Թողութեամբ ի վեր կը հանէ թէ Ազգերու Ընկերակցութեան առաջին զաղափարը Վիլսոն Նախագահին հրապարակ հանելէ առաջ, 1916ի մայիսէն սկսեալ, P. M. ստորագրութեան տակ մի և նոյն իմաստները շօշափող առաջարկներ կը տպագրուէին լրագրաց մէջ և առանձին զրօյլներով: Եւ Տէսթիէյ կը հաւատէ թէ, De la meilleure utilisation de la victoire. Le projet de paix offensive և այլ հրապարակուած գրութիւնները լուրջ ուսումնասիրութիւններ էին թէ մտախարութենէ զերծ

և թէ աշխարհիս վրայ խաղաղութիւնը վերահաստատելու առաջնորդող Պարոն P. M. « ՄԻՈՒԹԻՒՆ » կը կոչէր պարզապէս այն Պարտադրիչ Իրաւաբարութիւնը որ Պետութեանց Ընկերակցութիւնը ընդգրկելու էր:

Եղական, միանգամայն ողջամիտ ոգիով մը հեղինակ P. M. կը պարզէր իր գաղափարները թէ ինչպէս Իրաւաբարութեան Ստեանը կարող էր լինել Գործադրիչ իշխանութիւն մը՝ ամէն մասնակից ազգերու համաձայնութեամբ՝ ուժ մը և սահմանադրութիւն մը յորինելով, որ հիմ և հաստատութիւն պէտք է ըլլալ Միացեալ Պետութիւններու դաշնակցութեան:

Թողութեամբ կը յաւելուէ՝ գիտնէր այժմ թէ ո՞վ է P. M. Նա « Éclairer » ի համար օտար մը չէ իր բազմաթիւ գրութիւններով: Իսկական անունն է Docteur Pierre Mahokian ինչպէս կը ստորագրէ նոր հրատարակած « La meilleure utilisation de la Victoire » երկին ճակատը և մանաւանդ նորագոյն զրօյլին վրայ « Les Nationalités et la Société des Nations » մակագրով, որուն կցուած է « Les Réparations Politiques, pénales et pécuniaires dues aux Arméniens » յաւելուածը, վառ գի Տօքթ. Մախոխեան ծագմամբ գիտնական հայ մէ, իր ցեղին. պատմական զէպքերուն կատարելապէս հմուտ....

Մախոխեան իր գրքին մէջ խիզախ համարձակութեամբ փափուկ խնդիրներ կը շօշափէ հարցապնդելով. « Ի՞նչ է ազգայնութիւն մը » ու վերստին հրապարակ կը հանէ « Սկզբունք Ազգայնականութեան » եզական առեղծուածը, որուն էութիւնը անշուշտ դաշնակիցներն ըմբռնելով՝ համաձայնեցան իրականացիլ և զերման գիտնականութեան ղեմ պատեւրազ միլ, ու զայն ամէն պետութեանց ճանչցնելով՝ կ'ուզեն զամէնքը հարկադրել ի Միոյթիւն, որով ամէն ազգեր իրենց իրաւունքները պիտի կարենան տնօրինել:

Պ. Մախոխեան իր գրքին մէջ դիտել կու տայ թէ երկու տեսակ ազգայնութիւնք

1. Վ. Մախոխեանի LA PLAINTe de L'ARMENIE pour violon avec accompagnement de piano ou orchestre, ստանալու համար՝ դիմել հրատարակիչ կոցին. Mr. Maillot, 29, Avenue de la Gare. NICE.

2. Պիլն է 1 ֆրանք. ստանալու համար՝ դիմել, H. Dragon, Editeur, 10, Rue Fromentin. Paris (IX).

կան. մին՝ անոնց սեպհական որոնք արդէն «ազատ Ազգ»-ը են, և միւսը անոնց՝ որոնց ցարդ ազատ Ազգ լինելու տիտղոսը և առանձնաշնորհութիւնները կը ժխտեն:

«Ազգ» մ'է այն ժողովուրդը որ իրաւունք ունի կամք և սեպհական արտայայտութիւն ունենալ մարդկութեան մէջ. ընդհակառակն «Ազգայնութիւն» մ'է այն ժողովուրդը՝ որուն այս նախնակարգ իրաւունքը չի տրուիր: — Կամ պէտք է ազատագրումը կատարեալ ըլլայ և ամէն ժողովուրդներ այս իրաւունքները ունենալու են, և կամ ազատագրումը անկատար պէտք է մնայ: Եւ որպէս զի ազգերու ազատագրումը կատարեալ ըլլայ՝ հարկ է որ թէ ազգայնութիւնը և թէ ազգեր հաւասարապէս մասնակցին Պետութեանց Գործակալութեան (Syndicat), որ է Ազգերու Ընկերութեան:

Ազգերու Ընկերութեան համար իբրև հիմունք երկու հաստատութիւններ պէտք են ծառայել, մին իրաւաբանական Ատեան՝ որ ինքնօրէն կազմակերպութիւն մը պէտք է ըլլալ և հեղինակութեամբ օժտուած. և միւսը դաշնակից ազգերու իրական զօրութեանց միութիւնը՝ զինուորական օրէնքի վճռականութեամբ:

Եւ սակայն կը նախատեսենք որ Յրանսան, Անգլիան, և Գերմանիան և այլք՝ իբրև ազգեր պիտի նկատուին, Բուլղարիան և Չեքո-սլովագները իբրև ազգութիւններ պիտի մասնակցին Ազգերու Ընկերութեան, մինչդեռ Նոյն փրաւունքը Հայաստանի և ուրիշ ազգայնութիւններու պիտի ժխտուի: Եւ ինչու այս խտրութիւնը:

Ահա համառոտութիւնը տօթթ. Մախոյիսիանի պահանջին: Հեղինակ խաղաղութեան ծրագրի մը՝ որ դաշնակից Պետութեանց նպատակն է, կ'ուզէ Ազգերու Ընկերութեան առաջին կողմնակիցներէն մին ըլլալ, և ըստ այսմ կը յարատեւ առաջարկութեան մէջ՝ պահանջելով ազգերու հաւասարութիւնը, ցեղերու ազատութիւնը և ամէն ընկճեալ ազգայնութիւններուն ազատագրումը:

Իրաւարանական անհակառակելի գաղափարներով և պայծառ տեսութիւններով պերճացած Տօթթ. Մախոյիսիան՝ յարգանք և պատիւ կը վստահի հայ դատին ի նպաստ: Ինքը փետրուար 7ին ուղերձ մը և կոչ ուղղած է առ նախարարապետ Վենեցիուս Հայոց և Յունաց համագործակցութեան և դաշնակցութեան խնդիրները շօշափող, մերձաւոր Արեւելքը քաղաքակրթութեան պատուանդանի վրայ բարձրացնելու դիտարկութեամբ, ևայլն, և ևայլն: Անշուշտ Տօթթ. Մախոյիսիանի և ուրիշ պետական անձերու հետ տեղի ունեցած ազգագրութեան թղթակցութիւնները հրապարակ կ'ելլեն:

* *

ՕՆՆԻԿ և ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ՄԱԽՈՒԵԱՆՏԵՐ. — Հայ ազգին պատուարքը Մախոյիսիան եղբարց մասին աւելորդ չենք նկատեր յաւելուլ թէ Տրապիզոնի Հայութեան ամենէն լուրջ և պատուաւոր անձերն էին Մախոյիսիան ընտանիքը և իրենց որդիքը: Աւաղ որ հոն 1915ին նահատակուած են Վարդանայ և Բիէթի Օննիկ և Քրիստափոր եղբայրները, որոնք իտալական շոգենաւային ընկերութեան գործակալներն ըլլալէ զատ՝ վաճառականական մեծ գործեր կը տեսնէին, բազմաթիւ պաշտօնեաներ ծառայեցնելով, որոնցմէ շատերը Մախոյիսիան աշակերտներ էին: Անոնք ընդհանուր հայոց բարիք ընելէ դուրս նաև մեր Միաբանութեան բարեկամներ էին: Օննիկ էֆէնտիին Վահէ զաւակը մեր զուարթին աշակերտած և իր Ոֆի դուստրը մեզմէ իտալերէն ուսած էր՝ ինչպէս նաև վերջնոյս փեսան Արմենակ և բոլոր թահահազեան եղբայրները մեր Տրապիզոնի Վարժարանէն շրջանաւարտներ ըլլալով մեր երախտագէտ բարեկամներն էին:

Ձերմ զգացումով կը մտղթենք որ Վարդան և Բիէթ եղբայրները պարագանան ազատ Հայաստան՝ վերստին պայծառացըցնելու համար Մախոյիսիան Գերդաստանը:

Հ. ՆԵՐՍԵՍ